

Biblija i vjerska sloboda

Ben-Oni Ardelean

Institutul Teologic Baptist, București

UDK:22:261.7
Pregledni članak
Primljeno: 9, 2010.
Prihvaćeno: 10, 2010.

Sažetak

Vjerska uvjerenja utječu na djela i ponašanja religioznih ljudi, nadjačavajući u većini slučajeva društvene i deontološke norme. Kratki osvrt na dogmatiku različitih religija koja se izravno odnosi na vjersku slobodu, pojašnjava ponašanja koja se ne mogu drukčije objasniti. Osvrnemo li se na kršćanstvo, stvari ne bi trebale biti drugačije. Prema razumijevanju većine kršćanskih denominacija, Biblija je jedini standard kršćanskoga življenja. Stoga biblijsko učenje treba otkrivati kako treba postupati u pogledu vjerskih sloboda. Iako društvo ne smatra Bibliju standardom, već samo kršćani, onima koji ispovijedaju kršćansku vjeru ona može ponuditi moralne principe koji su povezani sa standardnim pristupom prema vjerskoj slobodi u sadašnjem vremenu. Što Biblija govori o vjerskoj slobodi? Od kakve je važnosti za nekršćane? Jesu li kršćani svjesni tih propisa? Ovo su iznimno važna pitanja za današnje multikonfesionalno društvo, opterećeno brojnim međuvjerskim ili vjerski potaknutim sukobima. Cilj je pronaći zdrav biblijski temelj za pristup vjerskoj slobodi koji bi kršćani mogli zauzeti po ovom pitanju.

Pitanje vjerske slobode je obuhvaćeno opširno u Bibliji, bilo da je prikazano u povijesnom procesu, ili kao dio biblijskih načela za življenje. Vjernici koji pripadaju Bogu trebaju u svakom slučaju biti poslušni i podrediti svoje stavove i vladanje Božjoj volji. Biblija iznosi brojne primjere odnosa između Božjega naroda i drugih vjerskih skupina ili pojedinaca koji ispovijedaju svoju vjeru. Kontekst se definitivno mijenja, no ne i biblijska načela za življenje. Globalizacija nameće potrebu za zdravom biblijskom perspektivom u pogledu vjerske slobode koja oblikuje misli i stavove kršćana.

Vjerska sloboda: kršćanstvo i razvoj biblijskoga razumijevanja

Kršćanska Crkva bila je od početka žestoko progonjena. Neron se isticao u proganjanju kršćana. Najprije ih je optužio da su zapalili Rim, no ubrzo nakon toga jedina optužba kršćana bila je njihova vjera (Bunaciu, 1996:20). Do Milanskog edikta (313), kršćanstvo je bilo smatrano *religio prava* (Brânzei, 1998:24), siromašnom i dekadentnom religijom, ili čak “zabranjenom” religijom (Popovici, 2007:180). Kršćani su pokušavali oblikovati svoje vlastito shvaćanje u pogledu državnih vlasti, jer je ta tema usko vezana uz ideju o vjerskoj slobodi. Rani su kršćani smatrali da Kristova zapovijed u Mateju 22,21 - “Podajte dakle caru carevo, a Bogu Božje” - podrazumijeva potpunu odvojenost države i Crkve.¹ Drugi koncept koji se povezuje uz vjersku slobodu jest koncept dobrog građanina. Jedan od biblijskih odlomaka koji ga podupire je Rimljanima 13,1-2:

“Svaka duša neka se podlaže vlastima nad sobom. Jer nema vlasti doli od Boga: koje postoje, od Boga su postavljene. Stoga tko se suprotstavlja vlasti, Božjoj se odredbi protivi; koji se pak protive, sami će na se navući osudu.”

Hermeneutika primijenjena na slične tekstove iz Biblije formirala je zapravo sociopolitičko mnijenje i odluke društva sve do Srednjega vijeka, uključujući prihvaćanje različitih državno-crkvenih modela.² Justin Mučenik (oko 100-165), u svom djelu *Prva Apologija*, moli cara za snošljivost prema kršćanima (Richardson, 1953:10). Tertulijan (150-230) je u pismu Scapulu istaknuo kako je temeljno pravo svake osobe štovanje u skladu s njenim uvjerenjima, znajući da nečija vjera ne šteti niti pomaže drugome. Prema tome, vjera ne treba biti nametnuta, niti pod pritiskom, već treba biti slobodna (Tertulijan, 1854). Nakon Galerijeva *Edikta o toleranciji* (311), kršćani su mogli mirno živjeti, uspostaviti svoja mjesta štovanja, pod uvjetom da ne ometaju javni red (Bettenson-Maunders, 1999:16). Konstantinov *Milanski proglas* (313) radikalno je promijenio situaciju za kršćanstvo, jer je ono postalo carska religija. Kršćani su brzo odbacili milenijaristički model odnosa Crkve i države kako bi usvojili amilenijaristički model. Do tada proganjena Crkva postavljena je u položaj da može progoniti druge.

1 Izraz *država-Crkva* na neki način diskriminira nekršćane, stoga je prihvatljiviji izraz *država-religija* ili *država-vjerska zajednica*.

2 Paul Negruț u *Church and State* opisuje raznolikost državno-crkvenih modela. Počinje s crkvom mučenika te apologeta, prelazeći na carsku crkvu sve do modela “papa-car” (papocariizam) ili “car-papa” (caropapizam). Kasnije su društva imala “nacionalne crkve”, “etničke crkve” i “multietničke crkve”. No simfonijski je model, koji je uveo Justinijan I. (483-565), utro put do izmjenjivanja funkcija u državi. Na taj je način *imperium* dobio važnu ulogu u vodenju Crkve, a *sacerdotium* posebnu ulogu u državi. Crkva je dobila povijesnost, a država je postala “eshatologizirana” (Negruț, 2000:165-166).

Branitelji vjerskih sloboda pokušali su pojasniti ideju dobrog građanina. Rimljani su smatrali da se dobar građanin treba bezuvjetno pokoravati caru. Kršćanski apologeti, kao što su Justin Mučenik, Aristid, Atenagora i dr., podržavali su, naprotiv, ideju³ da dobar kršćanin treba biti podložan onim državnim zakonima koji su moralno opravdani i poštuju čovjekovu slobodu da se pokorava najprije Bogu.⁴ Kršćanin je bio smješten na raskrižju između vječnoga i zemaljskoga, jer je bio građanin države, ali i svjestan svoga božanskog građanstva.⁵ Pokušaj prelaska crte razgraničenja smatrao se napadom na palaču u kojemu je jedna vlast mogla prisvojiti drugu (Brânzei, 1998:39). Augustin (354-430) u *De Civitate Dei*, potvrđuje da je *Civitas Dei* Crkva. Iako kršćani žive u *civitas terrena*, trebaju težiti učiniti je *Civitas Dei* čija je karakteristika ljubav i voljnost da se žrtvuje za bližnjega, iako su stanovnici (kršćani) u trajnoj borbi sa sotonskim slugama sve do drugoga Kristova dolaska. Augustin je vjerovao da će se ta borba premjestiti s duhovne i teološke arene, na političku arenu, gdje "Millitia Christi" može čak rabiti silu za borbu protiv sotonskih slugu. Krajnji bi cilj trebao biti, prema Augustinovu mišljenju, pobijediti svijet i staviti ga pod Glavu Crkve, Isusa Krista. Ideja kršćanina kao dobrog borca, koji drži Bibliju u jednoj ruci a mač u drugoj, urodila je razlozima za opravdavanje inkvizicije i križarskih ratova. Tada je pluralizam bio smatran mogućnošću, bojno polje za autentične kršćane.

Atanazijska vjeroispovijed, prihvaćena na Nicejskom saboru (325), uključivala je asimilacijske i isključujuće izraze:

Tko god će biti spašen, najprije mora držati katoličku vjeru;

Ovo je katolička vjera, bez koje se čovjek ne može spasiti ako joj nije odan (Sullivan, 1907).

Ove izjave koje su jasno istaknule kršćansko stajalište o Crkvi i društvu, prouzročile su ne samo da kršćani vjeruju kako nema spasenja izvan Crkve, manje ili više institucionalne, već i da imaju nedostatke u postupanju s onima koji su izvan Crkve. Strogi stav prema nekršćanima, zajedno s pogrešnim tumačenjem nekih starozavjetnih tekstova, doveo je do inkvizicije i križarskih ratova, ili drugih ponašanja i reakcija, koji najblaže rečeno nisu bili u skladu s Biblijom u odnosima s onima izvan crkvene institucije.

- 3 Raspravom je dominirao koncept o "dva mača", temeljen na izvješćima iz Biblije (Matej 26,51; Marko 14,47; Luka 22,49.50; Ivan 18,10.11) koja opisuju Isusovo uhićenje tijekom kojeg Petar poteže svoj mač. Ovaj je nauk podrazumijevao dva *lica* društva, mač države i mač crkvene vlasti.
- 4 Kao potvrdu koristili su tekst iz Djela 4,19: "Sudite je li pred Bogom pravo slušati radije vas nego Boga."
- 5 Prema Efežanima 2,19: "Tako dakle više niste tuđinci ni pridošlice, nego sugrađani ste svetih i ukućani Božji."

Iako većina protestantskih reformatora (poput Luthera, Zwinglija, Calvina i drugih) duguje zahvalnost ondašnjem modelu odnosa države i Crkve, radikalni se reformatori (kao što su anabaptisti) nisu složili s konceptom *Corpus Christianum*. Ovo je razumijevanje odredilo životno jedinstvo između Crkve i društva, u kojemu je Crkva podredila svoju vlast državnoj vlasti (George, 1998:334-336). Taj stav, radikalan i revolucionaran u ono vrijeme, urodio je velikim progonstvima i represijom. Martin Luther (1483-1546), u svom djelu *Von Weltlicher Oberkeit (O svjetovnim vlastima)* (Clemen, 1967:360) iz 1523, opisuje svoje razumijevanje vjerske slobode:

Svatko mora savjesno odlučiti o svojoj propasti; što će vjerovati, te treba odlučiti što se isplati vjerovati. Drugi ljudi ne mogu otići u raj ili pakao zbog mene, niti otvoriti ili zatvoriti vrata. Ono malo što oni mogu vjerovati ili ne vjerovati zbog mene, ne može nametnuti vjerovanje ili nevjerovanje. Kako će vjerovati stvar je savjesti pojedinca, a to oslabljuje svjetovni autoritet vlasti. Trebaju biti zadovoljni brinući se za svoj posao, dopuštajući ljudima da vjeruju što mogu i žele vjerovati, bez uporabe sile protiv bilo koga u ovom pitanju (Höpfl, 1991:25).

Jean Calvin (1509-1564) s druge strane, uspostavlja vjerski režim u Ženevi, koji je okrutno kažnjavao svakoga tko bi ispovijedao drugu vjeru ili imao drukčija vjerovanja od onih koja su bila uključena u *Ecclesiastic Ordinances*. Iako je isprva optuživao francuskoga kralja Franju I. da je čak i "pravo na šaptanje ukinuto" (Calvin, 2003) u kraljevstvu, pokazao se vrlo nepopustljivim u odnosu prema drugim kršćanima. Drugi reformatori, poput anabaptista Hansa van Overdama, u svom su govoru pred svjetovnim upraviteljima (1550) prikazali njegovo stajalište o "državnom maču" kao pravedno za kažnjavanje ljudi koji su neposlušni svjetovnim vladarima, ali da se to ne odnosi na duhovne stvari (Wenger, 1961:71). *Schleitheimsko vjeroispovijedanje* (1527) (Wenger, 1945) sadrži isto stajalište o svjetovnoj vlasti. Anabaptist Claus Felbinger, dok su ga prije njegova pogubljenja ispitivale vlasti u Landshutu, odvažno je rekao: "Bog ne želi da mu tko služi silom. Naprotiv, on ljubi slobodno srce, otvoreno, koje mu služi dušom koja radosno čini ono što je pravo" (Friedmann, 1945:149). U knjižici *O hereticima i onima koji ih spaljuju* (1524) Hubmaier piše: "Turčin ili heretik ne biva osvjedočen našim djelima, niti mačem ili vatrom, već jedino strpljivošću i molitvom" (Estep, 2006:214). Bio je uvjerenja da kršćanin "koji pripada Bogu ne može nikome nauditi, osim ako se odrekne evanđelja" te kako je jasno da je "zakon koji nalaže spaljivanje heretika, đavolsko djelo" (Estep, 2006:214). U djelu *Kratka obrana* (1526), napisanom nakon njegova zatočenja u Zürichu, naručenog od njegova bivšeg prijatelja Zwinglija, Hubmaier je napisao: "pokušali su mi prenijeti vjeru kroz uhićenje, zatvaranje, patnju i krvnika. No vjera je Božje djelo, a ne jedna od heretičkih utvrda iz koje ne možeš vidjeti sunce ili mjesec, a živjeti samo na kruhu i vodi" (Vedder,

1905:85-88; Stayer, 1972:141-146). Roger William (1603-1683) pisao je puno o vjerskoj slobodi, zagovarajući odvajanje Crkve od države, a njegova glavna teza je bila: “oni imaju pravo pogriješiti” (Little, Kelsaz i Sachedina, 1988:23). John Locke u *De toleratia* (1689), najprije predstavlja načelo odvajanja Crkve i države, izjavljujući također kako je vjera osobna stvar “između duše pojedinca i Stvoritelja” (Gough, 1968:23). Kasnije je ovo postalo mjerilo za određivanje razine civilizacija (Oberman, 2002:15). Locke smatra da je perspektiva vjerske slobode spoj načela evanđelja u koegzistenciji s ljudskom razumnošću.⁶ Pod vatrom strašne patnje, u pokušaju jasnijeg odražavanja biblijske istine, promišljanja o vjerskoj slobodi bila su gotovo potpuno preobličena s kršćanske perspektive.

Vjerska sloboda: biblijska moralna načela

Metodološki, vjerska sloboda nije samo zakon ili stvar države, već je stvar spoja moralnih načela za društvo koje je naklono vjerskim očitovanjima. Čak je rasprava o zakonima istinski moralna rasprava, budući da se svaki pojedini zakon temelji na određenom moralnom načelu. Ako izuzmete moralno načelo iz zakona, nemate zakon. Dakle, rasprava o vjerskoj slobodi u biti je etička rasprava. L. Feuerbach (1957:10) smatra da stajalište o ljudskom biću nije potpuno bez ispravnog stajališta o njegovu odnosu s drugima. Kontekst nalaže društvene dogovore različitih političkih perspektiva, koje i same imaju etičku raspravu oko društvenoga ustroja. To znači da vlasti koje zagovaraju vjersku slobodu trebaju tražiti moralna načela koja, primijenjena u društvu, ne bi radila vjersku diskriminaciju. Moralne vrijednosti koje vlasti odabiru i primjenjuju u zakonima koji se tiču vjerskih sloboda, trebaju biti usklađene na način da vjerske manjine koje su u najgorem položaju ne trpe ni u kojem slučaju na vjerskoj osnovi. Povrh toga, postupanja i reakcije društva trebala bi biti naklona vjerskim slobodama, što ponovno spada u etičku raspravu.

Biblija sadrži niz moralnih načela koja nisu samo minimalizam neophodan kako se ne bi diskriminiralo i štetilo na vjerskoj osnovi. Biblijska moralna načela traže više od pukog zagovaranja ili jamčenja vjerske slobode. Zato je Biblija izvrsan izvor nadahnuća za moralno načelo koje će omogućiti društvu stvaranje države vjerskih sloboda.

Biblijska antropologija ima korijene u priči o stvaranju, te otkriva istinu o Božjem obličju u ljudskome biću (Post 1,27; 5,1). Utjelovljenje otkriva kako je Krist preuzeo na sebe ljudsko obličje. Ta dva božanska čina, stvaranje i utjelovlje-

6 Locke (1991) piše: “Tolerancija onih koji su drugačijeg vjerskog mišljenja u skladu je s evanđeljem i racionalnošću, tako da bi čovjek trebao biti čudovište kad ne bi to gledao tako jasno.”

nje, definiraju ljudsko dostojanstvo kao ono koje ima božansko podrijetlo. Ljudsko dostojanstvo ima važnu ulogu u vjerskoj slobodi, budući da je jedino moralno načelo koje se isprepliće u svim postojećim moralnim kodovima. Upravo zato onaj tko želi započeti stvarati ozračje vjerskih sloboda mora početi graditi na moralnome načelu o ljudskom dostojanstvu. Unatoč činjenici da nekršćani neće prihvatiti biblijska moralna načela, barem postoji početna točka i zajednički element za dijalog o vjerskoj slobodi.

Theodore Y. Blumoff u djelu *An Essay on Liberalism and Public Theology* (1999) spominje određena moralna načela navedena u Postanku. Moralnost postupaka u Edenu, kazna i božanska osuda, pokazuju Božju svrhu za ljudsko biće, kako je prikazana u biblijskim pripovijetkama. Blumoff (1957:10) smatra da Postanak prikazuje temeljno ljudsko stanje: jednakost, standard kojemu težimo. U tom kontekstu, sloboda je apsolutno neophodna, i ako ju razumno koriste a ne zlorabe, omogućit će ljudima jednakost. Blumoff posebice smatra da argument patnje, koji se izričito nalazi u priči o istjerivanju iz Edena, dobro opisuje vrednovanje jednakosti namijenjenog poretka između muškarca i žene. Oba su bića bila osuđena specifičnim kaznama, snoseći na taj način jednaku patnju, bez specifične izuzetosti od patnje. Oboje je trebalo raditi u stvaranju, budući da su bili jednaki partneri, i po mogućnostima i po sudjelovanju, sposobni stvoriti ozračje zajedničkog življenja, u relativnom miru i skladu (Blumoff, 1957:270-278). Vlanje u tom kontekstu pokazalo je nepoželjne ljudske karakteristike. Suradnja u jamčenju minimalnog dobra, prema Rawlovu mišljenju, vidljiva je u najgorem kontekstu poslije pada, nametnuta potrebom suradnje radi opstanka. Četvrto poglavlje Knjige Postanka pokazuje svjesnost o slobodi, svjesnost o slobodi da čine zlo, Kajinovo ubojstvo Abela, te Kajinovu voljnost da zanemari Božju intervenciju. Blumoff (1965:280-281) smatra da Kajinov vapaj "Zar sam ja čuvar svoga brata?" treba navesti čitatelja da zavapi: "Naravno da jesi!" Ontološki je Kajinovo pitanje ispravno, no nedostaje mu moralni element; Kajin odbija snositi odgovornost i imati moralno ispravan stav prema svom bratu.

Vjersku slobodu koju jamči Bog nalazimo u izboru u Edenu, u priči o Kajinu, Noinu pozivu za spasenje društva, Abrahamovo *lech lekha* ("Idi" iz Post 12,1-17,7- op. prev.), itd. Svaki je od ovih događaja primjer vjerske slobode, kršenja Božje volje ili suprotnih interesa koje su pokazivali ljudi u odnosu na Božju svrhu (Blumoff, 1957:260-270). Ne samo da im je Bog osigurao slobodnu volju u pogledu njegove volje, već im je zajamčio vjersku slobodu zato što je poštivao njihove odluke.

Moralna načela o dobročinstvu također su središnja u Starome zavjetu. Izraelci su trebali skrbiti za siromašne u svome društvu (Izl 23,11), budući da je to načelo često bilo uključeno u proročkom govoru: Izaija (10,1-2; 58,1-21), Amos (4,10) Jeremija (7,3-6) itd. Svi oni uključuju u svojoj poruci Božje zahtjeve u od-

nosu prema drugima, oblikujući društveno vladanje koje mu je ugodno. Izraelci su bili obvezni težiti pravdi za siromašne, nuditi im svoju materijalnu pomoć ostavljanjem svojih polja neobrađenima, primjenjujući jednaka djela, nenasilna djela koja su kao takva ugodna Bogu. Hebrejski izraz *tzedakah* dobročinstvo znači i pravednost te pokazuje da Bog to traži.

No Biblija ne govori samo o načelima pravednosti, slobode, jednakosti i dobročinstva. Isus Krist pokazuje svijetu svoju ljubav, *agape* (ἀγάπη) ljubav, požrtvovnu ljubav (Mt 4,23; 20,28). *Agape* je najveći standard ljubavi, usmjeren žrtvovanju, koji nije ničime uvjetovan. To nije samo Božja ljubav za ljude, već je također Božji zahtjev prema pojedincima da ljube njega (2 Sol 3,5; 1 Iv 2,5; 3,17) i njegovu zapovijed ljubiti bližnjega (Iv 15,12; Rim 13,8-10; Gal 4,14). Kristova je ljubav središnja u kršćanskoj teologiji i biblijskom razumijevanju. Ta ljubav ide daleko iznad ideje o toleranciji i poštivanju u društvu, koje u većini slučajeva ne prelazi političku smotrenost. Uglavnom je to stav koji se suočava s izazovom stabilnosti, jedinstva i društvenog mira, no pod njegovim okriljem također mogu egzistirati skeptičnost i relativizam. Locke (1991:16-17) smatra da je snošljivost “u skladu s evanđeljem Isusa Krista i racionalno mjerodavna za svaku osobu”.

Tolerancija je razborita odluka u omogućavanju suživota između različitih vjera ili životnih stilova, otklanja prijetnju progona, no ne zahtijeva povjerenje, uzajamno poštivanje i suradnju. Postala je kao oprema za opstanak modernoga društva, atrofija i zaštita javne arene od vjerskih sukoba (Lindholm, 2004:45). E. C. Dewick u *The Christian Attitude to Other Religion (Kršćanski stav prema drugoj religiji)* smatra da je tolerancija samo negativna i neurotična osobina, koja ne vodi nikakvoj odluci, niti pak potiče oduševljenje (1953:160). Kršćanska ljubav ide daleko iznad toga. *Agape* je ljubav koja je voljna žrtvovati se u svako doba čak i za neprijatelja, nadahnjujući ljude da pronađu sredstva razumijevanja, postignu dijalog između religija, te stvore ozračje društvenoga mira i zagovaraju vjerske slobode.

Važnost svake pojedine osobe u Božjim očima dominantna je tema u Bibliji. Stvaranje čovjeka na Božju sliku i Kristova žrtva za čitavo čovječanstvo otkriva sveopću Božju ljubav i ponuđeni plan spasenja.⁷ Jednaki pristup spasenju otkriva Božji jednaki tretman prema svakome. Zbog stvarnosti Kristove žrtve koja je donijela spasenje čovječanstvu relacijski sustav ne podliježe promjeni, kako u odnosu na Spasitelja tako i u odnosu na svaku pojedinu osobu, budući da je za svaku od njih Krist umro na križu. Isus Krist otkriva kako je bit Staroga zavjeta uključena u zapovijedi: “Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed. Druga,

7 Ivan 3,16 uključuje oba aspekta, sveopću Božju ljubav (“Uistinu, Bog je tako ljubio svijet”) i važnost svakog pojedinog čovjeka u planu spasenja (“da nijedan koji u njega vjeruje”).

ovoj slična: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga (Mt 22,37-39). Te dvije zapovijedi, jednako važne, određuju relacioni sustav kršćanstva. Čak i ako bi bližnji imao suprotne interese ili pak se ponaša neprijateljski, zapovijed ljubiti je jednaka: "Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone" (Mt 5,44). Zapovijed ljubiti također uključuje jedno bezazleno načelo:

Nikomu ništa ne dugujete, osim da jedni druge ljubite. Jer tko drugoga ljubi, ispunio je Zakon. Uistinu: Ne čini preljuba! Ne ubij! Ne ukradi! Ne poželi! i ima li koja druga zapovijed, sažeta je u ovoj riječi: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. *Ljubav bližnjemu zla ne čini*. Punina dakle Zakona jest ljubav (Rim 13,8-10).

Odgovor na moguće žrtvovanje također je odgovor ljubavi. Kršćanin je obvezan božanskim zakonom objavljenim u Svetome pismu postupati u ljubavi, s ljubavlju i promicati ljubav u svim svojim odnosima. Ne postoji drugačiji stav ili vladanje prihvaćeno iznad standarda Kristove ljubavi. Nediskriminiranje, promicanje društvenoga mira, jednak tretman itd, imaju punomoćnu biblijsku preporuku, jer su sastavni dio zlatne Kristove *agape* zapovijedi.

Znajući da je moralnost integrirana u individualnoj strukturi, ili biti, Biblija kaže: "Ne može dobro stablo donijeti zlih plodova niti nevaljalo stablo dobrih plodova" (Mt 7,18). Ujedinjen s Kristom kršćanin bi mogao činiti dobra djela, no Kristova odsutnost iz njegova života, rezultirat će samo zlim djelima (Gal 5,17-23). Moralna sličnost ljudskog bića Božjoj slici, čini obnovljene ljude u Kristu, kršćane⁸, odgovornim prema moralnim apsolutnim dužnostima. Te su dužnosti uključene u moralnim propisima Biblije. Kršćanski je moral, stoga, deontološki (usredotočen na obvezu), a ne teleološki (usredotočen na cilj). To znači da nalaže da ga kršćanin primjenjuje. Njegovo nepracticiranje znači grijeh (1 Iv 3,4) i utječe na odnos s Bogom i drugima, te utvrđuje duhovni nered u životu pojedinca. Upravo zato kršćani trebaju biti poput Krista, vladajući se u svakodnevnom življenju poput njega.

Vjerska sloboda: Biblija i drugi vjerski predmeti

Usporedno proučavanje

Obvezno je usporediti vjerska učenja radi upoznavanja tuđih stajališta o određenom predmetu i kasnijeg uspostavljanja dijaloga između religija. Možda većina denominacija i nema jasno određeno holističko stajalište o vjerskoj slobodi, no svaka od njih promiče na jedan ili drugi način načelo koje može naznačiti njihovo

8 Vidi: Postanak 1,27; 9,6; Kološanima 3,10; Jakov 3,9 itd.

vo stajalište o toj temi. Kratki uvid u neka od glavnih vjerskih stajališta pomoći će našoj usporedbi s biblijskim razumijevanjem. Kur'an često upućuje na vjerske slobode. Spominje se načelo o jednakosti i prisile:

U religiji nema prisile (*rushd*): (moral, zrelost i razumno) drže se podalje kao jasna razlika od *ghay* (dominacija, slabost): svatko tko odbija *taghut* (nasilje) i vjeruje u Boga, uhvatio je ruku koja ga čuva sigurnim i ne pušta tu ruku. A Bog sve čuje i zna (Sura 2 Al Baqarah: 256).

Načelo o nenasilju u širenju vjere uključeno je u ovome tekstu. Kur'an nalaže specifičnu vjeru koja odbija nasilnu vrstu religije (Said, 2000-2001:104-105). Postupak se može razlikovati u odnosu s drugima na temelju njihova vjerovanja i djela (Kur'an 3,113-114; 2,26; 5,69). Širenje Islama kroz *da'wa* u regijama poput Azije, Afrike i Pacifika uglavnom je bilo među nemuslimanima. Islam je opstao i napreduje usred raznolikosti, i to raznolikosti karakteristične po "ljudima Knjige". Vjerski je pluralizam, stoga, prihvaćen samo između različitih frakcija muslimana. To znači da se ovaj tekst ne odnosi na svijet koji vjeruje u Bibliju.

Razvoj tumačenja Kur'ana ozakonjuje razlike (*ikhtilaf*): postoji nekoliko tumačenja Kur'ana u istom vremenu i prostoru. S druge strane, islam je manje tolerantan prema nekršćanima i nevjernicima. Tijekom povijesti, oni koji su bili poistovjećeni kao *kafirun* (množina od *kafir* – nevjernik), bili su progonjeni i kažnjeni od strane vođa i ostalih vjernika (Abu-Nimer, 2000-2001:261).

Islam kao aksiom ima ideju da je ljudsko biće božanski znak (*aya*). Na tom se načelu temelji ljudsko dostojanstvo. Odvajanje od božanskoga vodi nestajanju duhovne dimenzije, obožavanju ljudi, a ljudsko biće bezuvjetno gubi ljudsko dostojanstvo. Muslimani često citiraju tekst "Častimo sinove Adama..." (Sura Al-'Isra': 70) kao potporu općoj ljudskosti koja svakome daje dostojanstvo. Zamisao iza ovoga je da na temelju ovog prava koje pripada svima moraju biti zajamčena ona prava koja su neophodna za postojanje (Sabaayi, 2008:33-34). Kur'an posebice spominje stav prema monoteistima nemuslimanima, uglavnom Isusovim sljedbenicima (Kur'an 5,85). No ni u kojem slučaju nije dopušteno toleriranje mnogobožaca ili ateista (Kur'an 9).

Konfucionizam ima kao središnju temeljnu vrlinu *ren* načelo. To je koncept o "dvije misli" ili "suosjećajnost za drugoga". Kineski znak koji se koristi za ovo naznačuje dvovalentnost dvaju entiteta: "ti i ja". Hindu sveto pismo sadrži slijedeće mudrosne riječi:

"Idemo zajedno
razgovaramo zajedno
svi mi ljudi svijeta
tada
i jedino tada
imat ćemo mit".

Joseph Smith (1805-1844), utemeljitelj Crkve Svetaca Isusa Krista posljednjega dana (ili mormonizma), iznio je svoje razumijevanje vjerske slobode u Nauvoo Charta, u državi Illinois, koje je uključeno u Uredbi o odnosu s vjerskim društvima:

Objavljeno je od strane Sabora u Nauvoo gradu da: katolici, prezbiterijanci, metodisti, baptisti, sveci posljednjega dana, kvekeri, univerzalisti, unitarijanci, muhamedanci i druge vjerske sekte ili denominacije, trebaju biti tolerirane i imati jednake povlastice u gradu; no bilo koja druga osoba okrivljena za radikalizaciju, zlorabu ili podcjenjivanje nečije vjerske savjesti, bit će smatrana narušiteljem javnog mira, kažnjena određenom svotom, ne više od pet stotina dolara, ili zatvorom do šest mjeseci, ili oboje (Durham, 2001:12).

Svih trinaest članaka vjere Crkve Svetaca Isusa Krista posljednjega dana započiju s tvrdnjom: “vjerujemo”, osim jedanaestoga članka koji uključuje pravo:

Podržavamo povlasticu štovanja Svemogućeg Boga u skladu s nalogom naše savjesti, i dopuštamo svakome iste povlastice, štovati kako i gdje god to želi (Durham, 2001:4).

Humanizam je način života usidren u racionalizmu; podupire prirodne zakone i ljudska prava. Društvenim se normama smatraju one koje trebaju biti štice i promicane radi društvenoga mira i dobrobiti društva. Etički sustav proizlazi iz vrijednosti ljudskosti i ljudskog iskustva, podržavajući na taj način obveznu slobodu svakoga pojedinca. Sloboda *od* religije na javnoj areni presudna je za humaniste kako bi se dopustilo svakom ljudskom biću težiti prema svom vlastitom idealu, uključujući i one vjerske (Gogineni, Gule, 2004:699-702).

Vrijednosti koje vjerske skupine promiču i moralna načela zapravo su ti koji određuju vladanje i stav prema drugima, bilo prema onima unutra, iz iste vjerske skupine, ili vani prema drugim ljudima različitih uvjerenja. Uspoređujući s poželjnim normama u društvu za vjersku slobodu, neke od religija koje su prisutne u našem društvu imaju velike nedostatke za prilagodbu multireligijskom kontekstu. U usporedbi s biblijskom zapovijedi ljubiti (*agape*), kao standardu u kršćanskoj perspektivi na relacijskoj razini, većina bi se religioznih ljudi trebalo preispitati.

Zaključak

Biblija postavlja standard visoko, predstavljajući Kristovu požrtvovnu ljubav (*agape*) kao početnu točku koja bi u potpunosti trebala preobličiti kršćansku perspektivu o vjerskoj slobodi. Ovo uvelike nadilazi koncepte poput poštovanja, tolerancije, suosjećanja, nediskriminirajućeg stava, bezazlenosti itd. Zapravo, ne postoji ni približno sličan ili usporedni izraz za Kristovu ljubav kad je riječ o

odnosu prema bližnjemu. Biblija otkriva da Bog svim ljudima jamči vjersku slobodu. Bog nikome ne nameće *forum internum*, već svima daje slobodni izbor u pogledu vjere. U njegovu planu spasenja svi imaju mogućnost biti potpuno obnovljeni na njegovu sliku, izgubljenu po Adamovu grijehu, moguću po Kristovoj žrtvi. To obnovljenje u Kristu omogućuje kršćanima praktimirati Kristovu ljubav u svakodnevnom življenju. Čineći to kršćani mogu praktično dokazati svoj odnos s drugim kršćanima ili nekršćanima, kojim, ne samo da će jamčiti vjersku slobodu, već će pridonijeti skladu i miru u društvu.

Literatura

- Abu-Nimer, Mohammed (2000-2001). A Framework for Nonviolence and Peacebuilding in Islam. *Journal of Law and Religion*, St. Paul, Vol. XV, No.1 & 2.
- Bettenson, Henry & Maunder, Chris (ur.) (1999). *Documents of the Christian Church*. 3 izd., Oxford University Press, Oxford.
- Blumoff, Y. Theodore (1999-2000). An Essay on Liberalism and Public Theology". *Journal of Law and Religion*, Vol. XIV, No. 2, St. Paul.
- Brânzei, Daniel (1988). *Identitate Creștină în Istorie*, Edition I, Grand Rapids, Michigan, USA; digitalni format na: <http://www.roboam.com/identitate/identitateindex.htm>, posjet 20 lipnja 2008.
- Bunaciu, I. Otniel (1996). *Istoria Bisericii și a Creștinismului*. Bucharest University Press, Bucharest.
- Calvin, Jean (2003). *Învățătura Religiei Creștine*. Cartea Creștină Press, Vol. I, Oradea; *Institutio Christianae Religionis*. Basel, 1536, prijevod Elena Jorj, Daniel Tomuleț.
- Clemen, O., ur. (1967). *Luthers Werke in Auswahl*. Vol. II, Walter de Gruyter, Berlin.
- Dewick, E. C. (1953). *The Christian Attitude to Other Religion*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Durham, W. Cole, Jr. (2001). *The Doctrine of Religious Freedom*. J. Reuben Clark Law School, Clark Memorandum, Provo, Utah.
- George, Timothy (1998). *Teologia Reformatoilor*. Institutului Biblic „Emanuel” Press, Oradea.
- Gogineni, Rajaji Ramanadha Babu & Gule, Lars (2004). „Humanism and Freedom of Religion”, u: *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*, Tore Lindholm, W.Cole Durham, Jr., Bahia G.Tahzib-Lie, ur., Koninklijke Brill NV, Leiden, Nederland.

- Gough, J. W. (1968). „Introduction”, u: *John Lock. Epistola de Toleratia. A Letter on Toleration*. Raymond Klibansky, ur., Oxford University Press, Oxford.
- Höpfl, Harro, ur. (1991). *Luther and Calvin on Secular Authority*. University of Cambridge Press, Cambridge.
- Estep, R. William (2006). *Istoria Anabaptiștilor*. Cartea Creștină Press, Oradea.
- Feuerbach, Ludwig (1957). *The Essence of Christianity*. Prijevod George Eliot, Harper & Raw, New York.
- Friedmann, Robert (1955). „Claus Felbinger’s Confession of Faith Addressed to the Council of Landshut, 1560”, *The Mennonite Quarterly Review*, XXIX, April 1955.
- Lindholm, Tore (2004). “Philosophical and Religious Justification of Freedom of Religion and Belief”, u: *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Tore Lindholm, W. Cole Durham, Jr., Bahia G. Tahzib-Lie, ur., Koninklijke Brill NV, Leiden, Nederland.
- Little, David; Kelsaz, John & Sachedina, A. Abdulayis (1988). *Human Rights and Conflict of Cultures: Western and Islamic Perspectives on Religious Liberty*. University of South Carolina Press, Columbia.
- Locke, John (1991). *A Letter Concerning Toleration*. Reutledge, London and New York.
- Negruț, Paul (2000). *Biserica și Statul*, Institutul Biblic Emanuel Press, Oradea.
- Oberman, A. Heiko (2002). „The travail of tolerance: containin chaos in early modern Europe”, *Tolerance and Intolerance in the European Reformation*. Ole Peter Grell & Bob Scribner, ur., Cambridge University Press, Cambridge.
- Popovici, Alexa (2007). *Istoria Bapțiștilor din România: 1856-1989*. Făclia Press, Oradea.
- Richardson, C. Cyril (1953). *Early Christian Father.*, Westminster Press, London.
- Sabaayi, Mustafa (2008). *Particularități uimitoare ale civilizației islamice*. Editura Golden, Constanța.
- Said, Jawdat (2000-2001). „Law, Religion and the Prophetic Method of Social Change”, *Journal of Law and Religion*, Vol. XV, No.1 & 2, St. Paul 2000-2001.
- Stayer, M. James (1972). *Anabaptists and the Sword*, Coronado Press, Lawrence, Kan.
- Sullivan, James (1907). “The Athanasian Creed”, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. II. New York: Robert Appleton Company, 1907; <http://www.newadvent>.

- org/cathen/02033b.htm, posjet 15 svibnja 2008.
- Tertulian (1844). „Ad Scapulum”, *Latin Petrology*, Vol.1, ur. Jacques-Paul Migne, Paris; http://www.tertullian.org/works/ad_scapulam.htm, posjet 24 kolovoza 2009.
- Vedder, C. Henry (1905). *Balthasar Hubmaier*. G.P. Putnam's Sons, New York.
- Wenger, Christian John (1961). *Even Unto Death*. John Knox Press, Richmond.
- Wenger, Christian John (1945). „The Schleithem Confession of Faith”, *The Mennonite Quarterly Review*. Nr. XIX, October 1945.

Prevela Ljubinka Jambreč

Ben-Oni Ardelean

Bible and Religious Freedom

Abstract

Religious beliefs influence the acts and behaviors of religious people, overwriting most of the time any social or deontological norm. A brief overview into the dogmatic of diverse religions that refers directly to the religious freedom brings more light on these behaviors that could not be otherwise explained. Looking into the Christianity, things shouldn't be different. According with the understanding of the most Christian denominations, Bible is the only norm for Christian living. Thus the Bible doctrines should reveal how to act in regard with religious freedom. Although the Bible is not considered a norm by society, but only by Christians, it could provide moral principles for those professing the Christian faith that are linked with a normative approach to religious freedom in the actual modernity. What is Bible saying about religious freedom? Of what relevance is this to the non-Christians? Are Christians aware of these prescriptions? These are extremely important questions for the contemporary plurireligious society, tensioned by numerous interreligious or religious originated conflicts. The aim is to find a solid Biblical base for the religious freedom approach in order for Christians to position in relationship with this issue.